

บทที่ 3

ประวัติการอนามัยโรงเรียน

ขอบข่ายของเนื้อหา

1. ประวัติการอนามัยในต่างประเทศ
  - 1.1 ประเทศฝรั่งเศส
  - 1.2 ประเทศเยอรมัน
  - 1.3 ประเทศสหรัฐอเมริกา
  - 1.4 กิจกรรมที่ปฏิบัติเกี่ยวกับอนามัยของนักเรียน
2. ประวัติการอนามัยโรงเรียนในประเทศไทย
  - 2.1 หน้าที่ของกองอนามัยโรงเรียน
  - 2.2 หลักการและเหตุผลที่จะต้องมียุทธศาสตร์อนามัยโรงเรียน
  - 2.3 ประโยชน์ของการอนามัยโรงเรียน
  - 2.4 ความเจริญก้าวหน้าของงานส่งเสริมสุขภาพเด็กในโรงเรียน
  - 2.5 โครงการสหศึกษาในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ
3. สรุป
4. คำถามและกิจกรรมท้ายบทที่ 3

จุดประสงค์ในบทที่ 3

เพื่อให้ผู้เรียนสามารถ

1. เล่าประวัติความเป็นมาตั้งแต่ของต่างประเทศจนมาถึงประวัติการอนามัยโรงเรียนในประเทศไทยได้

2. สรุปสาระสำคัญของกิจกรรมที่ปฏิบัติเกี่ยวกับอนามัยและความเจริญของงานส่งเสริมสุขภาพเด็กในโรงเรียน
3. บอกหน้าที่ ประโยชน์ของการอนามัย พร้อมทั้งโครงการสุขภาพศึกษาในโรงเรียน ของกระทรวงศึกษาธิการ ตลอดจนหลักการและเหตุผลที่จะต้องมือนามัยโรงเรียน

บทที่ 3

ประวัติการอนามัยโรงเรียน

ความนำ

การอนามัยโรงเรียน เป็นกิจการที่สำคัญอย่างหนึ่งของการสาธารณสุข หรือการอนามัยแห่งชุมชน ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการสั่งสอนอบรมและฝึกหัดให้กุลบุตรกุลธิดาที่อยู่ในวัยเรียนให้มีความรู้ ความเข้าใจ และให้ความสนใจในกิจการอนามัย เพื่อเพาะนิสัยในการส่งเสริม รักษา และสงวนไว้ซึ่งสุขภาพให้เจริญเติบโตเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ อันมีร่างกายที่แข็งแรง จิตใจสมบูรณ์ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ อันจะก่อให้เกิดตนเองมีความสุข ตลอดจนถึงครอบครัวและไปสู่ชุมชนให้มีสุขภาพดียิ่งขึ้น

1. ประวัติการอนามัยในต่างประเทศ

1.1 ในปี ค.ศ. 1833 การอนามัยในโรงเรียนในต่างประเทศได้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรก ณ ประเทศฝรั่งเศส โดยทางการได้ออกกฎหมายคุ้มครองสุขภาพของนักเรียนขึ้น และได้กำหนดให้โรงเรียนทุกแห่งปฏิบัติตามในเรื่องต่อไปนี้

- 1) มีการควบคุมดูแลการสุขาภิบาลภายในโรงเรียน
- 2) มีการตรวจสุขภาพนักเรียน เพราะเห็นว่าทางโรงเรียนเป็นแหล่งติดต่อได้ง่าย และมีความประสงค์ที่จะส่งเสริมมีความรู้ และความรับผิดชอบในการป้องกันโรคด้วย
- 3) จัดให้มีแพทย์ประจำโรงเรียนชายทุกแห่งในกรุงปารีส

ในปี ค.ศ. 1874 เป็นต้นมา กิจการอนามัยของนักเรียนมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง และถือว่าเป็นกิจการที่สำคัญยิ่งในแทบทุกประเทศ คือ

- 1) มีการตรวจหาความบกพร่อง และความพิการของเด็กนักเรียน
- 2) มีการเสริมสร้างสุขภาพของเด็กอายุระหว่างวัยเรียน ได้รับความสนใจมากขึ้นตามลำดับ

3) มีการตรวจสุขภาพ โดยปฏิบัติเป็นกิจลักษณะครั้งแรกที่กรุงบรัสเซลส์ ประเทศเบลเยียม

4) มีการจัดแพทย์ออกทำการตรวจร่างกายของนักเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ

5) มีการตรวจฟัน และนัยน์ตาของนักเรียน

1.2 ประเทศเยอรมัน

ในปี ค.ศ. 1896 นายไวบาเติน ชาวเยอรมัน ได้ปฏิบัติเกี่ยวกับกิจการอนามัยในโรงเรียน ดังนี้คือ

1) กำหนดให้แพทย์ทำการตรวจสภาพความเป็นไปของโรงเรียนและนักเรียน

2) ทำการตรวจสุขภาพของนักเรียน เมื่อเริ่มเข้าโรงเรียนใหม่ ๆ และทำการตรวจซ้ำอีกในปีที่ 4, 6 และ 8

3) ในระหว่างเรียนอยู่ก็จัดให้มีบัตรตรวจสุขภาพประจำตัวของนักเรียน เพื่อบันทึกผลของการตรวจและทราบสภาพความเป็นไปของร่างกาย

4) ให้มีการติดตามผล (Follow-up work) เพื่อการแก้ไขความพิการที่ตรวจพบ และทำการติดต่อกับผู้ปกครองนักเรียน

ต่อมาในปี ค.ศ. 1911-1913 ประเทศฝรั่งเศส ได้นำแบบของนายไวบาเตินไปใช้ โดยมีองค์การบริหารซึ่งประกอบด้วยแพทย์ซึ่งคัดเลือกไว้เป็นพิเศษ 2,000 คน จัดแบ่งเป็นชุด ๆ ละ 10 คน จำนวน 200 ชุด โดยถืออัตราส่วนแพทย์ 1 คน ต่อนักเรียน 1,000 คน โดยให้แพทย์ปฏิบัติดังนี้ คือ

1) ทำการตรวจสภาพของโรงเรียนและห้องเรียน

2) ตรวจสุขภาพนักเรียน เฉพาะผู้ที่มีอาการผิดปกติซึ่งครุคัดเลือกว่า หรือส่งมาตรวจ

3) นักเรียนที่ได้รับการตรวจสุขภาพทุกคนมีบัตรประจำตัวสำหรับบันทึกผลของการตรวจ โดยนักเรียนได้รับการตรวจครั้งแรกเมื่อเข้าโรงเรียนได้รับชั่งน้ำหนัก และวัดส่วนสูงทุกระยะ 6 เดือน

4) ชี้แจงผู้ปกครองเมื่อตรวจพบความพิการ หรือโรคและให้จัดการแก้ไข หรือจัดการให้ได้รับการรักษาพยาบาลต่อไป

1.3 ประเทศสหรัฐอเมริกา

ในปี ค.ศ. 1894 กิจการอนามัยโรงเรียนได้เริ่มทำขึ้นเป็นครั้งแรกที่เมืองบอสตัน รัฐแมสซาชูเซตส์ หลังจากที่ได้เกิดโรคติดต่อระบาดขึ้นตามโรงเรียนต่าง ๆ และการตรวจค้นพบโรคติดต่อในโรงเรียนเป็นครั้งแรก

ปี ค.ศ. 1895 กิจการอนามัยโรงเรียนได้ปฏิบัติในเมืองชิคาโก รัฐอิลลินอยส์

ปี ค.ศ. 1897 ที่รัฐนิวยอร์ก

ปี ค.ศ. 1898 ที่รัฐฟิลาเดลเฟีย

ปี ค.ศ. 1901 สมาคมส่งเสริมสุขภาพนักเรียนเป็นสมาคมแรกที่เกิดขึ้นในรัฐนิวยอร์ก เพื่อส่งเสริมชักจูงให้นักเรียนมีความสนใจในเรื่องสุขภาพ

ปี ค.ศ. 1918 องค์การสงเคราะห์อนามัยเด็กแห่งประเทศสหรัฐอเมริกาได้กำเนิดขึ้นเพื่อเผยแพร่ และโฆษณาความสำคัญของการอนามัยโรงเรียน

ปี ค.ศ. 1918 สมาคมการศึกษาแห่งชาติของประเทศสหรัฐอเมริกา (The Nation Education Association) หรือ N.E.A. ได้ประกาศหลักการการศึกษา 7 ประการ (Seven Cardinal Principles) โดยจัดให้ "ความเป็นผู้มีสุขภาพดี" (Health) เป็นความมุ่งหมายที่สำคัญในบรรดาความมุ่งหมายทั้งหมด 7 ข้อ

ปี ค.ศ. 1950 รัฐบาลกลาง (Federal Government) ของประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ออกกฎหมายบังคับให้โรงเรียนทุกแห่ง บรรจุวิชาสุขศึกษาลงในหลักสูตรตามเกณฑ์ที่กำหนดให้

ต่อมา ก็ยังพบว่าเด็กพิการอยู่ตามโรงเรียนต่าง ๆ อีกเป็นจำนวนมากรวมทั้งคนพิการจากสงครามโลกครั้งที่ 1 อีกด้วย จึงเป็นสถิติข้อมูลที่ช่วยสนับสนุนและกระตุ้นเตือนให้จัดตั้งองค์การ หรือสมาคมอาสาสมัคร ในเรื่องเกี่ยวกับการปรับปรุงส่งเสริมสุขภาพของนักเรียนในหลายแห่ง เช่น The American School Health Association เป็นต้น กิจการอนามัยของประเทศสหรัฐอเมริกา ก็ได้ขยายออกไปอย่างรวดเร็ว และกลายเป็นประเทศที่มีการอนามัยโรงเรียนชั้นนำไป

นอกจากนี้ ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกได้รวมตัวกันในการจัดตั้งสถาบันระหว่างชาติขึ้น เพื่อปรึกษาและร่วมมือกับพัฒนางานส่งเสริมสุขภาพของนักเรียน หรืองานโปรแกรมสุขภาพใน โรงเรียนมีสุขภาพ ดังนี้คือ

1. The International Union of School and University Health and Medicine (IUSUHM)
2. The International Union for Health Education (IUHE)
3. The International Council on Health, Physical Education and Recreation (ICHPER) นอกจากนี้ ยังมีองค์การต่าง ๆ คือ WHO, FAO, UNESCO, UNICEP เป็นต้น

1.4 กิจกรรมที่ปฏิบัติเกี่ยวกับอนามัยของนักเรียน ประกอบด้วย

- 1) การตรวจสุขภาพ
- 2) การติดตามผลเพื่อแก้ไขความพิการที่ตรวจพบ
- 3) การควบคุมและป้องกันโรคติดต่อ เช่น การตรวจสุขภาพประจำวัน การหยุดพักการเรียนและการสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ นักเรียน เป็นต้น
- 4) ควบคุมการออกกำลังกาย และการเล่นที่เหมาะสมกับสภาพของร่างกาย เช่น นักเรียนที่เพิ่งฟื้นจากไข้ เป็นต้น
- 5) การจัดสถานที่เรียนสำหรับเด็กบางจำพวก เช่น เด็กสายตาสั้น ยาว หูหนวก และหูตึง ฯลฯ
- 6) การตรวจรับรอง และการแนะนำการประกอบอาชีพ เพื่อมิให้เป็นอันตรายต่อสุขภาพ
- 7) การจัดสุขาภิบาลในโรงเรียน
- 8) การแนะนำ และจัดหลักสูตรสุขศึกษาให้เหมาะสม
- 9) การสอนสุขศึกษาในโรงเรียน
- 10) การตรวจและแนะนำอนามัยแก่เจ้าหน้าที่ของโรงเรียนต่าง ๆ เช่น ภารโรง และเจ้าหน้าที่อื่น ๆ

2. ประวัติการอนามัยโรงเรียนในประเทศไทย

การอนามัยโรงเรียนในประเทศไทย ได้เริ่มตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2468 โดยพระราชดำริและความสนพระทัยของสมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ เนื่องจากพระองค์ทรงเห็นว่าการสุขาภิบาลที่ปฏิบัติกันอยู่นั้น โดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขคอยประกาศแนะนำ และตักเตือนประชาชนย่อมไม่ได้ผลสมกับที่ได้ลงทุนลงแรงไป ดังนั้น พระองค์จึงได้ทรงตั้งแผนกสุขาภิบาลโรงเรียนขึ้น โดยขึ้นอยู่กับกระทรวงธรรมการ โดยวางโครงการอนามัยพิทักษ์ เพื่อเป็นหลักปฏิบัติซึ่งประกอบด้วย

- 1) การสุขศึกษา
- 2) การสุขาภิบาล
- 3) การควบคุมสุขภาพอนามัยของนักเรียน
- 4) การแก้ไขความบกพร่อง หรือความพิการทางสุขภาพที่ตรวจพบ หรืออาจจะเกิดขึ้น

แก่เด็กในวัยเรียน

ซึ่งโครงการอนามัยพิทักษ์นี้ ได้รับความร่วมมือจากองค์การแพทย์ต่าง ๆ หลายแห่ง เช่น

- 1) สภากาชาดไทย
- 2) กรมสาธารณสุข
- 3) ศิริราชพยาบาล

โดยทั้ง 3 แห่งได้จัดแพทย์ และพยาบาลมาร่วมดำเนินงาน

ปี ค.ศ. 2476 ได้มีการประกาศพระราชกฤษฎีกาจัดวางสำนักงานและกรมขึ้นในกระทรวงธรรมการ แผนกสุขาภิบาลโรงเรียน ก็ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นกองสุขาภิบาลโรงเรียน โดยสังกัดอยู่ในกรมพลศึกษา กระทรวงธรรมการ กิจการ สุขาภิบาลโรงเรียนก็ได้เจริญก้าวหน้า และขยายวงออกไป

พ.ศ. 2485 ได้มีการสถาปนากระทรวงสาธารณสุขขึ้น มีการปรับปรุงกิจการสาธารณสุข และการแพทย์ให้เหมาะสมกับความต้องการของประเทศ จึงได้โอนกองสุขาภิบาลโรงเรียนจากกรมพลศึกษา กระทรวงธรรมการไปขึ้นอยู่กับกรมสาธารณสุข (ในตอนหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็น

กรมอนามัย) กระทรวงสาธารณสุขและได้เปลี่ยนชื่อเป็น "กองอนามัยโรงเรียน" งานอนามัยโรงเรียนในระยะ 20 ปีแรก ดำเนินงานอยู่ในส่วนกลางเป็นส่วนใหญ่ จะไปช่วยเหลือตามต่างจังหวัดเป็นครั้งคราว

พ.ศ. 2495-2497 ได้ปรับปรุงและขยายงานอนามัยโรงเรียนออกไปยังภูมิภาค โดยได้รับความร่วมมือจากองค์การบริหารวิเทศกิจแห่งประเทศสหรัฐอเมริกา และได้จัดตั้งหน่วยอนามัยโรงเรียนและทันตกรรมขึ้น 5 หน่วย ได้ส่งไปปฏิบัติงานใน

- 1) จังหวัดนครราชสีมา
- 2) จังหวัดเชียงใหม่
- 3) จังหวัดอุบลราชธานี
- 4) จังหวัดสงขลา
- 5) จังหวัดราชบุรี

พ.ศ. 2504 ได้ปรับปรุงงานอนามัยอีก โดยมีโครงการอนามัยอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ และต่อมาก็มีโครงการอนามัยทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาครวม 18 หน่วย และในปีนั้นเองมีการตั้ง "คณะกรรมการอนามัยโรงเรียนระดับชาติ" ขึ้น ซึ่งประกอบด้วยคณะกรรมการ 3 ระดับ

- 1) คณะกรรมการอนามัยโรงเรียน (ระดับกระทรวง) มี
  - รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข เป็นประธานกรรมการ
  - ผู้อำนวยการสำนักงานประมาณ เป็นกรรมการ
  - ปลัดกระทรวง เป็นกรรมการ
  - ปลัดกระทรวงมหาดไทย เป็นกรรมการ
  - ปลัดกระทรวงเกษตร เป็นกรรมการ
- 2) คณะกรรมการบริหารและประสานงานอนามัยโรงเรียน (ระดับกรม) มี
  - อธิบดีกรมอนามัย เป็นประธานกรรมการ
  - รองอธิบดีกรมต่าง ๆ ในกระทรวงที่เกี่ยวข้อง เป็นกรรมการ
  - ผู้อำนวยการและหัวหน้ากองในกรมอนามัย เป็นกรรมการ

ในการดำเนินงานของคณะกรรมการนี้ ยังได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการพิจารณาวางหลักเกณฑ์ และระเบียบปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ขึ้นอีก 6 คณะอนุกรรมการ

- 3) คณะกรรมการบริหารงานอนามัยโรงเรียนส่วนจังหวัด (ระดับจังหวัด) มีดังนี้
ผู้ว่าราชการจังหวัด	เป็นประธานกรรมการ
คณะกรรมการจังหวัด	เป็นกรรมการ

ต่อมา คณะกรรมการอนามัยโรงเรียนระดับชาติ ทั้ง 4 ระดับนี้ ได้มีการปรับปรุงและแก้ไขใหม่ โดยให้มีเพียงคณะเดียวเรียกว่า "คณะกรรมการอนามัยโรงเรียนแห่งชาติ" ซึ่งประกอบด้วยกรรมการ 22 ท่าน โดยมี

อธิบดีกรมอนามัย	เป็นประธานกรรมการ
ผู้อำนวยการกองอนามัยโรงเรียน กรมอนามัย	เป็นกรรมการและเลขานุการ

หมายเหตุ

คณะกรรมการอนามัยโรงเรียนแห่งชาติได้ล้มเลิกไปแล้ว

พ.ศ. 2511 กรมอนามัยได้ขอความช่วยเหลือจากองค์การทุนส่งเสริมเด็กแห่งสหประชาชาติ มีวัตถุประสงค์

- 1) ช่วยให้เจ้าหน้าที่อนามัยและครู มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนามัยโรงเรียน
- 2) สามารถดำเนินงานในเขตความรับผิดชอบของตนตามกำลังและงบประมาณ
- 3) สามารถดำเนินงานตามนโยบายโรงเรียนชุมชน (Community School) ของกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงศึกษาธิการ เรียกว่า "บริการอนามัยโรงเรียนชุมชน"

ตามแผนงานนี้ได้จัดบริการอนามัยแก่นักเรียน 4 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 จัดบริการอนามัยโรงเรียนตามหลักการครบถ้วน

1. นักเรียนทุกคนต้องมีบัตรประจำตัว
2. จัดการสุขาภิบาลโรงเรียนและจัดส้วมให้ถูกสุขลักษณะ
3. ให้ภูมิคุ้มกันโรคแก่นักเรียน
4. ส่งเสริมการสอนสุขศึกษา

5. ให้นักเรียนได้รับการตรวจสอบสุขภาพ
6. ให้นักเรียนที่เจ็บป่วยได้รับการรักษา
7. ส่งเสริมโภชนาการในโรงเรียน
8. จัดการประปาในโรงเรียน
9. ติดตามผลการรักษาจากโรงเรียนไปจนถึงบ้านและผู้ปกครอง

ระดับที่ 2 จัดบริการอนามัยโรงเรียนในข้อ 1-8

ระดับที่ 3 จัดบริการอนามัยโรงเรียนในข้อ 1-4

ระดับที่ 4 จัดบริการอนามัยโรงเรียนในข้อ 1 และ 3

หมายเหตุ

โรงเรียนในชุมชนทุกแห่ง จะต้องมีการบริการอนามัยโรงเรียนระดับใดระดับหนึ่ง ตามความเหมาะสมของสภาพท้องถิ่น

พ.ศ. 2513 ได้มีการประชุมระหว่างประเทศเกี่ยวกับการสุขศึกษาชื่อว่า Inter-Country Workshop on Health Education in School ณ โรงแรมเวียงใต้ กรุงเทพมหานคร โดยการสนับสนุนขององค์การอนามัยโลก

พ.ศ. 2516 ได้มีการปรับปรุงหน่วยงานในกระทรวงสาธารณสุข กองอนามัยโรงเรียน จึงเปลี่ยนเป็นฝ่ายอนามัยโรงเรียนขึ้นอยู่กับกองอนามัยแม่และเด็ก

พ.ศ. 2517 ได้มีการปรับปรุงส่วนราชการอีก อนามัยโรงเรียนจึงเปลี่ยนเป็น กองอนามัยโรงเรียนขึ้นอยู่กับกรมอนามัยตามเดิม

ปัจจุบัน กองสุขศึกษาของสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข ได้เห็นความสำคัญของการอนามัยโรงเรียน จึงมีฝ่ายสุขศึกษาในโรงเรียนอยู่ในกองสุขศึกษาเพื่อสนับสนุนงานอนามัยโรงเรียน

ต่อมา กรมพลศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดตั้ง "งานส่งเสริมสุขภาพนักเรียน" ขึ้น เพื่อส่งเสริมพลศึกษาและสุขภาพ

2.1 หน้าที่ของกองอนามัยโรงเรียน¹

หน้าที่ของกองอนามัยโรงเรียน แบ่งหน้าที่ออกเป็น 4 ด้าน คือ

1. **ด้านการตรวจรักษา** มีหน้าที่ในการตรวจสอบสุขภาพ และแนะนำในการป้องกันโรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้นกับครู นักเรียน จนหาทางบำบัดเยียวยาความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้น วางระเบียบควบคุมการรักษาพยาบาลนักเรียน ในสถานที่ที่จัดไว้ในโรงเรียน ในคลินิกอนามัยโรงเรียนต่าง ๆ รวมทั้งประสานงานกับกิจการแพทย์และการศึกษาพิเศษต่าง ๆ เพื่อการนั้นด้วย

2) **ด้านอนามัยโรงเรียน** มีหน้าที่ช่วยเหลือโรงเรียนจัดสถานที่สิ่งแวดล้อมและกิจการต่าง ๆ ในโรงเรียน ให้ถูกลักษณะสุขาภิบาล และเป็นไปตามหลักการอนามัย เพื่อประโยชน์ในการป้องกันและควบคุมโรคติดต่อ ตระเตรียมป้องกันและควบคุมโรคติดต่อ ตระเตรียมป้องกันอุบัติเหตุ และการป่วยไข้ปัจจุบันเกิดขึ้นให้โรงเรียนเป็นสถานที่ที่สามารถอำนวยความสะดวกสบายใจให้แก่แก่นักเรียน ทั้งร่วมกับโรงเรียนให้การจัดกิจการอนามัยโรงเรียน เกิดผลสนับสนุนการศึกษาในโรงเรียน

3) **ด้านการค้นคว้า** มีหน้าที่วิจัยผลงาน พิจารณาตามความก้าวหน้าทางวิชาการ และสถานที่ตามความเป็นจริงแห่งท้องที่หาทางแก้ไขวิธีปฏิบัติงานและระเบียบแบบแผนในการดำเนินงาน ตลอดจนวิธีการประเมินผล ทั้งนี้ เพื่อหาทางให้กิจการมีทางก้าวหน้าสมบูรณ์อยู่เสมอ

4) **ด้านทันตอนามัย** มีหน้าที่ในการตรวจรักษาและป้องกันโรคของปากและฟัน เพื่อให้จำนวนนักเรียนที่ป่วยเป็นโรคเหล่านี้ลดน้อยลงตามลำดับ กับทั้งให้นักเรียนโดยทั่วไปเข้าใจและเห็นชอบในการปฏิบัติตามหลักอนามัยของปากและฟัน

การปฏิบัติงาน กองอนามัยได้แบ่งงานออกเป็น 2 ส่วน คือ

กองอนามัยได้แบ่งงานออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. ส่วนกลาง
2. ส่วนภูมิภาค

---

¹จรินทร์ ธานีรัตน์, วิชาสุขศึกษาชุดครู พ.ก.ศ., กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2519, หน้า 78-83.

ส่วนกลาง มีการปฏิบัติทั้งในสถานที่และนอกสถานที่

1. ในสถานที่ มีกิจการที่ปฏิบัติ คือ

- 1) การประเมินภาวะสุขภาพ พร้อมทั้งดำเนินการช่วยเหลือและนำติดตามรักษา
- 2) การสุขศึกษา
- 3) การช่วยเหลือเกี่ยวกับอุบัติเหตุ และความบ่วยไข้ทั่วไป

การปฏิบัติงานในสถานที่ เพื่อให้ทำงานมีประสิทธิภาพจึงได้มี

1) **คลินิกอนามัยโรงเรียน** มีหน้าที่

- ตรวจสอบสุขภาพนักเรียน และเจ้าหน้าที่โรงเรียนตามคำขอร้องของผู้ปกครอง และโรงเรียนหรือกระทรวงศึกษาธิการ อาทิ ตรวจสอบนักเรียนในการคัดเลือก ทุนการศึกษา ในการแข่งขันกีฬา และการตรวจชำระราชการหญิงประจำปีของกระทรวงศึกษาธิการ

- รักษาและติดต่อส่งไปรักษาในโรงพยาบาล สำหรับรายที่จำเป็น

- ประชุมพยาบาลในการกีฬาที่กรมพลศึกษาจัดดำเนินการ

2) **คลินิกทัน** ตรวจสอบและรักษาโรคปากฟันของนักเรียน

3) **เภสัชกรรม** จัดหาเวชภัณฑ์ที่จำเป็นในการบำบัดนักเรียน

4) **การอบรมสุขศึกษา** สำหรับเจ้าหน้าที่หน่วยงานต่าง ๆ ที่ส่งมาอบรมการปฏิบัติงาน และการฟื้นฟูความรู้

2. นอกสถานที่ มีกิจการปฏิบัติ คือ

1) กิจการหน่วยพยาบาลเคลื่อนที่ และหน่วยประจำเหตุการณ์พิเศษต่าง ๆ ในการร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการ ตามคำสั่งกรมอนามัย

2) กิจการประเมินสุขภาพ ตรวจสอบรักษาและแนะนำช่วยเหลือติดตามการรักษา

3) กิจการสำรวจและแนะนำช่วยเหลือ ในด้านการวัดสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในโรงเรียนให้ถูกอนามัย

4) กิจการควบคุมป้องกันโรคติดต่อโรงเรียน

5) กิจการสุขศึกษา โดยถือโอกาสที่ออกไปปฏิบัติงานทั้งหมด อันเป็นตัวอย่างเพื่อประโยชน์ในการสุขศึกษา นอกจากนั้น ยังทำการแนะนำสุขศึกษาในโรงเรียน เท่าที่จะทำได้โดย

จัดเจ้าหน้าที่ออกไปสอนในการแนะนำในชั้นหลักสูตรวิชาสาธารณสุข วิชาพยาบาล วิชาครู และในการประชุมเจ้าหน้าที่อนามัย เจ้าหน้าที่ครู และเจ้าหน้าที่ศึกษานิเทศก์ เพื่อให้ได้รับความรู้ในการที่จะร่วมมือดำเนินกิจการอนามัยโรงเรียนในโอกาสต่อไป

ในการดำเนินงานได้จัดแบ่งเจ้าหน้าที่ออกเป็น 2 หน่วย แต่ละหน่วยประกอบด้วยสายปฏิบัติงานหน่วยละ 2 สาย และแต่ละสายประกอบด้วยแพทย์หัวหน้าสาย 1 คน ทันตแพทย์หัวหน้าสาย 1 คน ทันตแพทย์ประจำสาย 2 คน ทันตอนามัยประจำสาย 2 คน พยาบาลประจำสาย 2-3 คน พนักงานขับรถยนต์ 1-2 คน แต่ละสายมีหน้าที่รับผิดชอบในโรงเรียนจำนวนหนึ่ง

ส่วนภูมิภาค การปฏิบัติงานอนามัยโรงเรียน ของหน่วยอนามัยโรงเรียนในส่วนภูมิภาค มีหลักการเช่นเดียวกับในส่วนกลาง แต่อนุโลมตามกำลังปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่

สำหรับหน่วยอนามัยโรงเรียนพิเศษจะ เชียงเทรา คล้ายหน่วยอนามัยโรงเรียนอื่น ๆ แต่หนักไปในด้านทดลอง อบรมและสาธิต

2.2 หลักการและเหตุผลที่ต้องมีอนามัยโรงเรียน ด้วยหลักการและเหตุผลต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1) การสาธารณสุข ถ้ามุ่งปฏิบัติเฉพาะกับประชาชนไม่ค่อยได้ผลเต็มที่ เพราะประชาชนมารวมกลุ่มกันได้ยาก และการให้สุขศึกษาด้วยผู้ใหญ่ได้ผลน้อยกว่า การให้แต่ระยะแรกของชีวิต

2) เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ได้ทำการอนามัยกับคนหมู่มาก เพราะโรงเรียนแต่ละแห่งมีนักเรียน ครู และเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ภายในโรงเรียนมีจำนวนมากด้วยกันได้ผลที่รวดเร็วและสะดวกด้วยประการต่าง ๆ

3) เนื่องจากนักเรียนมาจากบ้านที่อยู่กระจัดกระจายออกไป และประกอบกับการที่นักเรียนต้องมาอยู่คลุกคลีกัน เป็นเวลาไม่น้อยกว่าวันละ 6 ชั่วโมง โรงเรียนจึงอาจเป็นสถานที่ถ่ายทอดเชื้อโรค หรือรับเชื้อโรคต่าง ๆ ได้ จึงสมควรจัดให้โรงเรียนเป็นแหล่งปลอดภัยจากเชื้อโรคเสีย ด้วยการจัดให้มีการอนามัยโรงเรียนขึ้น

4) เป็นการบำรุงส่งเสริมสุขภาพ และปลูกฝังสุขนิสัยให้แก่เด็กเสียแต่ในระยะแรกของชีวิต เพื่อต่อไปจะได้เป็นประชาชนที่มีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ อันจะช่วยทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติได้อย่างเต็มที่

5) เป็นการส่งเสริมให้ผู้ปกครองมีอนามัย และสุขนิสัยดีขึ้นโดยทางอ้อม เพราะเด็กอาจจะนำความรู้ทางอนามัยไปเล่าให้ผู้ปกครองฟัง หรือนำเอาสิ่งต่าง ๆ ที่ครูสอนไปปฏิบัติให้ผู้ปกครองดูที่บ้าน ทำให้ผู้ปกครองที่รักบุตร และให้ความนับถือต่อครูอยู่แล้ว พลอยปฏิบัติตามไปด้วย

2.3 ประโยชน์ของการอนามัยโรงเรียน¹ (ในแง่ของการสาธารณสุข)

1) สร้างพลเมืองที่แข็งแรงให้แก่ชาติ ด้วยการดูแลส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันมิให้เจ็บป่วย ส่งเสริมให้เยาวชนมีพลานามัยสมบูรณ์ เพื่อจะได้เจริญเติบโตสมบูรณ์เต็มที่ ชีวิตในวัยเยาว์ย่อมเป็นทางนำของชีวิตในอนาคต ถ้าหากเริ่มต้นชีวิตด้วยการปล่อยให้สุขภาพทรุดโทรม โรคเข้ามาเบียดเบียนได้บ่อย ๆ ก็จะกลายเป็นคนอมโรค ไม่แข็งแรง สามวันก็สิ้นใจ หรืออาจกลายเป็นคนพิการ เมื่อเติบโตขึ้นแล้วแทนที่จะเป็นกำลังประกอบกิจการงาน สร้างความเจริญให้แก่ประเทศชาติกลับจะกลายเป็นภาระแก่สังคม

2) ป้องกันโรคติดต่อในโรงเรียน ประวัติของการก่อกำเนิดของงานอนามัยโรงเรียน มักสืบเนื่องมาจากมีโรคติดต่อเกิดขึ้นในโรงเรียน และเมื่อได้จัดดำเนินการอนามัยโรงเรียนขึ้นแล้ว ก็สามารถระงับโรคติดต่อในโรงเรียนได้ โรงเรียนเป็นสถานที่รวมของชุมชนขนาดใหญ่ ย่อมมีทางที่โรคจะระบาดได้ง่ายและรวดเร็ว โดยตัวนักเรียนเองเป็นทั้งสื่อที่รับเชื้อโรคจากข้างนอกเข้ามาแจกจ่ายให้แก่เพื่อน ๆ ได้ง่ายในโรงเรียน และรับเชื้อโรคจากโรงเรียนออกไปแจกจ่ายให้แก่บุคคลต่าง ๆ ในครอบครัวและในชุมชน

3) ปลูกฝังสุขนิสัยให้นักเรียน การที่จัดให้นักเรียนได้อยู่ในสิ่งแวดล้อม หรือความเป็นอยู่ที่ถูกสุขลักษณะ ให้นักเรียนได้เห็นตัวอย่างการปฏิบัติและได้ลงมือปฏิบัติทางด้านสุขภาพหรืออนามัย ด้วยตนเองอยู่เสมอ ๆ นั้น จะทำให้นักเรียนเกิดความเคยชิน จนกลายเป็นสุขนิสัยและนำไปปฏิบัติเป็นประจำได้

¹ สุชาติ โสมประยูร, โปรแกรมสุขภาพในโรงเรียน, กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2519, หน้า 11.

4) นักเรียนจะเป็นสื่อนำหลักการสุขภาพหรืออนามัยต่าง ๆ ดังที่ได้รับและปฏิบัติ
อยู่ที่โรงเรียน ไปเผยแพร่ต่อให้แก่บุคคลในครอบครัวและแก่ชุมชน จึงเท่ากับเป็นการช่วย
งานทางด้านสาธารณสุขไปด้วยในตัว

5) การอนามัยโรงเรียนได้เปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ได้ทำการอนามัย
กับคนหมู่มาก เพราะโรงเรียนแต่ละแห่งมีนักเรียน ครู และเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ภายในโรงเรียน
เป็นจำนวนมากด้วยกัน การอนามัยโรงเรียนจึงเป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยให้การสาธารณสุขของ
ประเทศชาติเจริญก้าวหน้ารวดเร็วยิ่งขึ้น

2.4 ความเจริญก้าวหน้าของงานส่งเสริมสุขภาพเด็กในโรงเรียน¹

สำหรับความเคลื่อนไหวในการดำเนินงานโปรแกรมสุขภาพในโรงเรียนในปัจจุบัน
นั้น นับว่าเป็นที่น่ายินดียิ่ง คือ เมื่อ พ.ศ. 2516 ได้มีการจัดตั้งโครงการสุขภาพศึกษาในโรงเรียน
อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม โดยความร่วมมือของหน่วยราชการ ซึ่งเป็นเจ้าของโครงการ
ร่วมกันถึง 4 แห่ง คือ

- 1) หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ
- 2) กองสุขภาพศึกษา สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงสาธารณสุข
- 3) สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม กระทรวงสาธารณสุข
- 4) กองการศึกษาประชาบาล กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

โครงการนี้มีวัตถุประสงค์ทั่วไป เพื่อทดลองปรับปรุงงานสุขภาพศึกษาในโรงเรียน
หรือโปรแกรมสุขภาพในโรงเรียนของท้องถิ่นอำเภอ นครชัยศรี จังหวัดนครปฐม สำหรับวัตถุประสงค์ประ-
สงค์เฉพาะของโครงการ มีดังนี้ คือ

1) เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาสุขภาพ และปัญหาทั่วไปของนักเรียนในเขตอำเภอ
นครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

2) เพื่อให้ได้แผนภูมิองค์การที่เหมาะสม สำหรับการปฏิบัติงานสุขภาพศึกษาในโรง-
เรียน

---

¹ สุชาติ โสมประยูร, เล่มเดียวกัน, หน้า 10-11.

3) เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์เกี่ยวกับงานสุขศึกษาในโรงเรียนให้แก่ฝ่ายต่าง ๆ ในอันที่จะนำไปใช้เป็นแนวปฏิบัติ ตลอดจนจัดทำคำแนะนำสำหรับท้องถิ่นอื่น ๆ ด้วย

4) เพื่อให้ได้รูปแบบ (Model) ของวิธีการจัดและดำเนินงานสุขศึกษาในโรงเรียน หรือโปรแกรมสุขภาพในโรงเรียน

โครงการสุขศึกษาในโรงเรียน อำเภอนครชัยศรีนี้ เป็นโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติ (Operation Research) โดยใช้โรงเรียนประถมศึกษา (ป. 1-7) จำนวน 6 แห่ง (โรงเรียนทดลอง 3 แห่ง และโรงเรียนควบคุม 3 แห่ง) มีสำนักงานของโครงการอยู่ในท้องถิ่นที่ดำเนินงาน และจะใช้เวลาในการทดลองประมาณ 3 ปี ผลของการวิจัยคาดว่าจะประโยชน์อย่างยิ่งต่องานสุขศึกษาในโรงเรียนต่อไปในอนาคต (โครงการนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับโครงการ Malden Studies in Health Education ที่เมือง Malden รัฐ Massachusetts ประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งดำเนินการวิจัยโดยศาสตราจารย์ Dr. C.E. Turner ร่วมกับ Marry Spencer เมื่อปี ค.ศ. 1922)

นอกจากนี้ ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2519) มีสถาบันอุดมศึกษาหลายแห่งได้เริ่มผลิตครูสุขศึกษาในระดับปริญญาตรีขึ้น เช่น คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะพลศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รวมทั้งวิทยาลัยพลศึกษา และวิทยาลัยครูอีกหลายแห่ง ก็ได้เริ่มผลิตครูประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูงขึ้นอีกด้วย สำหรับการเรียนการสอนวิชาสุขศึกษาในโรงเรียนนั้น กระทรวงศึกษาธิการก็ได้ประกาศใช้หลักสูตรใหม่ โดยบรรจุวิชาสุขศึกษาลงในหลักสูตรตั้งแต่ ชั้น ป. 1 ถึงชั้น ม.ศ. 5 ให้นักเรียนได้เรียนครบทุกชั้นแล้ว

2.5 โครงการสุขศึกษาในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ¹

กระทรวงศึกษาธิการได้เริ่มจัดตั้งโครงการสุขศึกษาในโรงเรียนขึ้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระยะที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) โดยมีหน่วยศึกษานิเทศก์ กรม

---

¹ สุชาติ โสมประยูร, เล่มเดียวกัน, หน้า 11-12.

สามัญศึกษา เป็นผู้รับผิดชอบในโครงการ เป้าหมายที่สำคัญที่สุดของโครงการนี้ก็คือ ต้องการจะพัฒนาโปรแกรมสุขภาพในโรงเรียนให้เจริญก้าวหน้าไปเท่าที่ควร ให้สอดคล้องกับการพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ และการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศชาติในปัจจุบัน โดยให้ตั้งจุดมุ่งหมายของโครงการไว้ ดังนี้

- 1) รวมชุมพลังเพื่อพัฒนาหลักสูตรสุขภาพศึกษาในโรงเรียน กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้ตรงกับสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาสุขภาพ
- 2) เพื่อช่วยเหลือและส่งเสริมงานในด้านการสอนของครู ให้ถูกต้องและมีประสิทธิภาพ
- 3) จัดบริการสุขภาพและสิ่งอำนวยความสะดวกในโรงเรียน ให้เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอน
- 4) จัดอบรมวิทยากรและคณะนิเทศก์งานทุกหน่วยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของโครงการ
- 5) ส่งเสริมการนิเทศก์และติดตามผลงานด้านสุขภาพศึกษาในโรงเรียน
- 6) ประสานงานการดำเนินงานสุขภาพศึกษาในโรงเรียนโดยทั่วไป

ผลที่คาดว่าจะได้รับจากแนวทาง และวิธีการดำเนินงานตามขั้นตอนต่าง ๆ ของโครงการ คงจะช่วยพัฒนาโปรแกรมสุขภาพในโรงเรียน ให้เจริญก้าวหน้าได้ไกลพอสมควร หลายสิ่งหลายอย่างของสภาพโปรแกรมสุขภาพในโรงเรียนที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน คงจะเปลี่ยนแปลง และคลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้นอย่างแน่นอนอย่างน้อยที่สุด ในขั้นต้นนี้ก็พอจะทำให้เข้าใจและเชื่อได้ว่า กระทรวงศึกษาธิการได้เล็งเห็นความสำคัญ ของงานส่งเสริมสุขภาพของเด็กในโรงเรียน แล้วเป็นอย่างดี

3. สรุป

ประวัติการอนามัยโรงเรียนเริ่มต้นมาจากประเทศฝรั่งเศส เยอรมัน และสหรัฐอเมริกา ตามลำดับ ซึ่งต่อมาประเทศที่กลายเป็นประเทศชั้นนำในเรื่องอนามัยโรงเรียนได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา ส่วนประวัติการอนามัยในประเทศไทยได้เริ่มในปี พ.ศ. 2468 โดยพระราชดำริ และความสนพระทัยของสมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ ได้ทรงตั้งแผนกสุขาภิบาลโรงเรียนขึ้นอยู่กับกระทรวงธรรมการ ต่อมาปี 2476 ได้ยกฐานะเป็นกองสุขาภิบาล และ ปี 2485 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นกองอนามัยโรงเรียนขึ้นกับกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งมีหน้าที่ด้านการตรวจรักษา

อนามัยโรงเรียน การค้นคว้าวิจัย และทันตอนามัย เพื่อประโยชน์ในด้านการสร้างพลเมืองที่แข็งแรง ป้องกันโรคติดต่อ บุกฝังสุขนิสัยให้แก่นักเรียนเผยแพร่แก่บุคคลในชุมชน และเปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่สาธารณสุขได้ทำการอนามัยแก่ชนหมู่มาก นอกจากนั้น ยังมีโครงการสุขศึกษาในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ ในการพัฒนาโปรแกรมสุขภาพในโรงเรียนให้เจริญก้าวหน้าต่อไปอีกด้วย

4. คำถามและกิจกรรมท้ายบทที่ 3

1. ท่านจงกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของการอนามัยในโรงเรียนตั้งแต่แรกเริ่ม จากต่างประเทศจนกระทั่งถึงประเทศไทยมาอย่างย่อ ๆ
2. ท่านจงสรุปสาระสำคัญของกิจกรรมที่ปฏิบัติเกี่ยวกับอนามัย และความเจริญของงานส่งเสริมสุขภาพเด็กในโรงเรียน
3. ท่านจงบอกหน้าที่และประวัติการอนามัยโรงเรียนมาพอสังเขป
4. ท่านจงอธิบายโครงการสุขศึกษาในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการมาพอเข้าใจ
5. ท่านจงบอกหลักการและเหตุผลที่จะต้องมีอนามัยโรงเรียนมาพอเข้าใจ